

Ereğli'nin merkez olduğu Marmara Ereğlisi ilçesinin merkez bucağı dışında bucağı yoktur. Köy sayısı dört olan ilçenin 1990 sayımına göre nüfusu 12.455 idi.

Diğer Ereğliler. Anadolu'da bugün biri belde, diğerleri köy durumunda olan birkaç Ereğli daha vardır. Bunlardan Karamürsel Ereğlisi Kocaeli'nin Karamürsel ilçesine bağlıdır. İzmit körfezinin güney kıyısında Karamürsel'in 4 km. kadar doğusunda bulunur. 1990'da nüfusu 2482 idi. Bir ara Güzelkiyü veya Güzelyalı gibi adlarla da anılan bu beldeye eskiden Ereğli-i Zîr, bundan 1,5 km. kadar içeride ve daha yüksekte bulunan köye de Ereğli-i Bâlâ adı verilir. Bu sonuncusu şimdi Tepeköy (1990'da nüfusu 1150) adıyla anılmaktadır.

Tekirdağ'ın Şarköy ilçesine bağlı olan Ereğli köyü ise Marmara denizinin batı kıyısında Şarköy ile Mürefte arasında bulunur. Bu kıyı köyü Bizans kaynaklarında Herakleia, daha sonraki dönemlere ait kayıtlarda Herakhitza olarak geçer. Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından zaptedildiği anlaşılan bu köye Osmanlı hâkimiyeti altında Ereğlice denilmiştir. Süleyman Paşa'nın İznik'teki medresesinin vakıfları arasında yer alan Ereğlice XVI. yüzyılda otuz beş hânenen ibaret olup Gelibolu'ya bağlı olarak zikredilmiştir. Yöre halkının bugün de Ereğlice adını kullandığı köy bazı eski haritalarda Erikli, yeni haritalarda ve Devlet İstatistik Enstitüsü yayınlarında ise Eriklice biçiminde geçmektedir. Eriklice'de eskiden ipek böcekçiliği yapılırdı. Bu faaliyet günümüzde önemini yitirmiştir.

Bugün Kırklareli'ne bağlı olan ve Eriklice olarak zikredilen köyün de Osmanlılar döneminde Ereğli adını taşıdığı bilinmektedir. Fâtih Camii ve İmareti'nin vakfı olan bu köy 1530'da 200 hanelik büyük bir iskân merkezi durumdaydı. 1540'ta ise 198'i Hıristiyan, yedisi Müslüman olmak üzere 205 hâne (yaklaşık 1000 kişi) nüfusa sahipti.

BİBLİYOGRAFYA :

Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, VIII, 785-786; Gökbilgin, *Edirne ve Paşa Livâsı*, s. 169, 303-311; W. Heyd, *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi* (trc. Enver Ziya Karal), Ankara 1975, s. 295, 313, 484, 489-490; Besim Darkot — Metin Tuncel, *Marmara Bölgesi Coğrafyası*, İstanbul 1981, s. 112; *Resmî Gazete*, sy. 19.507, 4 Temmuz 1987; Ahmet Ardel, "Marmara Bölgesinde Coğrafi Müşahedeler", *Coğrafya Enstitüsü Dergisi*, IV/7, İstanbul 1956, s. 2, 3, 9, 11; *Kâmûsü'l-'alâm*, II, 837-838; Besim Darkot, "Ereğli", *İA*, IV, 307.

METİN TUNCEL

EREMYA ÇELEBİ

(1637-1695)

Ermeni asıllı şair ve tarihçi.

12 veya 13 Mayıs 1637'de İstanbul'un Langa semtinde doğdu. Kömürçyan ailesinden papaz Mardiros'un oğludur. Küçük yaşta bir müddet velisi ve annesinin dayısı, iâşe ve un müteahhidi Hacı Ampagum'un yanında çalıştı. Daha sonra okumaya başladı ve Hisardibi'ndeki Surp Sarkis Kilisesi'nin papazlarından Der Hovannes'in talebesi oldu. 1656'da Türkçe, ardından da Rumca, Farsça, Arapça ve İbrânice öğrendi. Çocukluğu kilise muhitinde geçtiği halde muhtemelen fikir ve faaliyet serbestliğini kısıtlamasından çekindiği için ruhanîler sınıfına girmeydi. Bununla beraber Kefeli Patrik Mardiros'un döneminde (1659-1660) patrikhânenin başkâtibi, özellikle de para sahipleri ve kilise büyükleri arasındaki halili güç meselelerde danışmanı oldu ve bu görevini uzun yıllar sürdürdü. Hâmi-si Hacı Ampagum'un ölümünden sonra (1658) zamanın meşhur Ermeni tacirlerinden Abro Çelebi'nin çocuklarına hocalık yaptı. Abro Çelebi'nin evi Türk ve ecnebi ileri gelenlerinin toplanma yeri olduğundan Eremya burada devrin büyük şahsiyetleriyle tanışma imkânı buldu. 1664'te Başpatrik Eğyazar'ı, Osmanlı Devleti sınırları içinde ayrı bir başpatriklik kurma niyetinden vazgeçirmesi için İstanbul patrikhânesi tarafından Halep'e gönderildi. 1677'de İstanbul'da Abro'nun himayesinde bir matbaa kurduysa da ancak risâle şeklinde iki kitap basabildi. 2 Haziran - 3 Ekim 1685 tarihleri arasında hem oğlu rahip Kırkoris'i görmek, hem de Ermeni Kilisesi'nin bazı meseleleriyle ilgili temaslarda bulunmak üzere Eçmiadzin'e gitti. Bu vesile ile Ani, Kars ve Erzurum şehirlerini ziyaret etti. 1686'da İstanbul'a döndükten sonra yalnız kitapları ile meşgul oldu. 15 Temmuz 1695 tarihinde öldü ve Balıklı Ermeni Mezarlığı'na gömüldü.

Eremya Çelebi gerek şahsiyeti, gerek değişik türdeki yazıları, gerekse diğer sahalardaki faaliyetleri bakımından XVII. yüzyılda yaşamış Ermeni aydınları içinde dikkate değer bir kişidir. İlim ve faziletinden dolayı kendisine "çelebi" unvanı verilmiş olan Eremya, eserlerinin son zamanlarda yayımlanmaya başlamasından sonra tanınmış ve lâyük olduğu ilgiyi görmüştür. Değişik sahalarda

geniş bir edebî faaliyet göstermekle beraber oğlu onu şair olarak tanıtmaktadır. Gerçekten eserlerinin birçoğunu manzum olarak yazmıştır.

Eserleri. Manzum ve mensur olmak üzere tarihî hadiselerin kayıtları, topografya, önemli şahsiyetlerin aile tarihleri ve şecereleri, bazı dinî kitapların içinde yazılmış muhtıra şeklinde kayıtlar ve methiyeler, dinî meselelere ait nutuk ve muhavereler, ailesi efradına ve başkalarına dair mersiyeler, ailevî ve bilhassa cemaat işleri hakkında sayısız mektuplar, hikâyeler gibi değişik yazılardan oluşmaktadır. Bunların bir kısmını eski Ermenice ile, halk tabakasını ilgilendiren eserlerini de halk diliyle yazmıştır. Ermenice'den başka tarihî ve dinî konularda Ermeni alfabesiyle Türkçe telif ve tercüme eserleri de vardır. Bunlar Osmanlıca'nın fonetik meselelerinin çözümünde değerli malzemeler olarak görülmektedir.

İstanbul ve Osmanlı Tarihiyle İlgili Eserleri. 1. *Rûznâme (Orakrutyun)*. 11 Temmuz 1648 ile 11 Kasım 1663 tarihleri arasında kendi şahsına ve ailesine dair kayıtlar yanında devrin siyasî, içtimaî olaylarının ve Ermeni cemaatiyle ilgili hadiselerin anlatıldığı bu eser, Kudüs Patriği Mesrop Nişanyan'ın geniş bir önsözü ve sonunda, Eremya Çelebi'nin diğer Ermenice ve on beş kadar Türkçe mensur yazısı ve şiirleriyle birlikte Kudüs'te neşredilmiştir (1939). Eserde, padişah sarayında ve devlet ricâli arasında geçen olayların günü gününe zikredilmesi Eremya'nın önemli kişilerle temasta bulunduğunu göstermektedir. 2. *İstanbul Tarihi (Badmutyun İsdanbolo)*. 1662-1684 yılları arasında aralıklarla manzum olarak telif ettiği önemli eserlerinden birini teşkil eden bu çalışma aslında XVII. yüzyıl için İstanbul'un bir seyahat rehberidir. Eser V. Torkomyan tarafından ayrıntılı notlarla birlikte Viyana'da üç cilt halinde yayımlanmış (1913, 1932, 1938), ayrıca Hrand Der-Andreasyan tarafından Türkçeye tercüme edilmiştir (İstanbul 1952, 1988). 3. *Yangınlar Tarihi*. İstanbul'daki yangınların anlatıldığı eserde ayrıca İstanbul'un eski topografyası ile halkın sosyal ve ekonomik durumu hakkında da bilgi verilmektedir. Hrand Der-Andreasyan tarafından yapılan tercümesi *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*'nde "Eremya Çelebi'nin Yangınlar Tarihi" adıyla yayımlanmıştır (sy. 27, [1973], s. 59-

84). 4. *İstanbul'un Yangın Tarihi* (*Badmutyun Hragizman Gosdanrubolsa*). 14 Temmuz 1660'ta başlayan ve otuz altı saat süren İstanbul'daki büyük yangının anlatıldığı eserde yangınla ilgili bazı minyatürler de yer almaktadır. 1672'de kaleme alınan yaklaşık 100 sayfa hacminde, kısmen şiirler de ihtiva eden eserin yegâne nüshası Kudüs Ermeni Patrikhânesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 892). 5. *Abro Çelebi Tarihi* (*Badmutyun Abro Çelebi*). 1666-1672 yılları arasında telif edilen ve beş bölümden oluşan eserde müellif hâmisî Abro Çelebi'nin hayatını, devlet ricâliyle ilişkilerini ve Ermeni cemaatine ait işlerde oynadığı önemli rolü hikâye etmektedir. Bugün nerede olduğu bilinmeyen eserin ikinci bölümünün Girit adasının fethine dair olduğu kaydedilmektedir. 6. *Dört Yüz Yıllık Muhtasar Osmanlı Padişahları Tarihi* (*Badmutyun hamarod 400 darva Osmantzotz Takavoratz*). Osmanlı Devleti'nin başlangıcından 1678 yılına kadar olan dönemi ihtiva eden eser, Ermenistan İlimler Akademisi Şarkiyat Enstitüsü tarafından J. M. Avedisyan'ın ayrıntılı notlarıyla birlikte 1982'de Erivan'da neşredilmiştir. Manzum olan eser tarihî olayların yanında birçok folklorik malzeme ve mahallî âdetleri de ihtiva etmektedir. 7. *Osmanlı Padişahlarının Muhtasar Tarihi* (*Hamarod Badmutyun Osmantzotz Takavoratz*). 1695'te telif edilen kırk sayfa hacmindeki eserin bir nüshası Mesrop Maştotz Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 1786). 8. *Vekâyi'nâme* (*Darakrutyun*). 1648-1690 yılları arasında İstanbul ve Anadolu'da meydana gelen yangın ve tabii âfetler, Osmanlı Devleti'nin o dönemdeki seferleri, İstanbul'daki muhtelif merasimler, saraydaki entrikalar, Ermeni kilise büyüklerinin faaliyet, mücadele ve çatışmalarını kronolojik sıraya göre anlatan eserin bilinen tek nüshası Venedik Mikhitharistler Kütüphanesi'ndedir (nr. 509).

Dinî ve Edebî Eserleri. 1. *Sahte Yahûdî Mesihî Sabeta*. Sabatay Sevi hakkındaki bu manzum metin Venedik Mikhitharistler Kütüphanesi'ndedir (nr. 1155). 2. *Vaazlar Kitabı* (*Karozakvik*). Kısmen Ermenice, kısmen Türkçe olan 116 sayfalık bu eserin yazma nüshası Viyana Mikhitharistler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 408). 3. *Hazreti İsa'nın Haçlanmasının Vasiyeti* (*Gidak Khaçelutyan Hisusi Krisdosi*). Ermenice ve Türkçe yazılan bu risâlenin bir nüshası da Viyana

Mikhitharistler Kütüphanesi'nde mevcuttur (nr. 408). 4. *Muhtasar Hağioğrafya* (*Hamarod Haysmaurk*). 175 şehidin hayatını anlattığı ve 1685'te Eçmiadzin'de Türkçe olarak kaleme aldığı 139 sayfalık eserin bir nüshası Kudüs Ermeni Patrikhânesi Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 1076). 5. *Arnavud Dimo ve Yahudi Kızı Mirkada'nın Aşk Hikâyesi*. 1981'de Budapeşte'de Avedis Sandjian ve Andreas Tietze tarafından *Eremya Chelebi Kömürjian's Armeno-Turkish Poem "The Jewish Bride"* adıyla Türkçe metni ve İngilizce tercümesiyle birlikte neşredilmiştir. 6. *Davud Peygamber'in Mezmurları*. 1692 yılında Ermenice'den Türkçe'ye çevirdiği bu eserin iki nüshası Mesrop Maştotz Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 1644, 1645). 7. *Hikâye-i Faris ve Vena*. 1587'de Fransızca'dan Ermenice'ye tercüme edilen eser Eremya Çelebi tarafından Türkçe'ye çevrilmiş ve bu adla Ermeni alfabesiyle 1871'de İstanbul'da basılmıştır. 8. *Kitâb-ı Hikâye-i Cihângir İskender Zülkarneyn*. Eremya Çelebi'nin Ermenice'den Türkçe'ye çevirdiği eserin yazma nüshası Kudüs Ermeni Patrikhânesi Kütüphanesi'ndedir (nr. 988). 9. *Ermeni Tarihi*. Münecimbaşı Ahmed Efendi'nin isteği üzerine Horenli Movses'in kitabından yapılmış özet bir tercüme olup esere ayrıca Bagratuni ve Rubenyan hânedanları hakkında bilgi ilâve edilmiştir. Münecimbaşı'nın tarihinde faydalandığı bu eserin aslı kayıptır. 10. *Dinî Çekişmeler*. Müellifin yahudi ve Rumlar'a karşı Ermeni Kilisesi'ni savunduğu bu eser Venedik Mikhitharistler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 1155). Eserin Rumlar'la ilgili kısmı Ermeni alfabesiyle Türkçe yazılmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Eremya Chelebi Kömürjian's Armeno-Turkish Poem The Jewish Bride (ed. Avedis K. Sandjian — Andreas Tietze), Budapest 1981, s. 12-46; Eremya Çelebi Kömürçyan, *İstanbul Tarihi: XVII. Asırda İstanbul* (trc. Hrand D. Andreasyan), İstanbul 1988, s. IX-XXI; E. Shütz, "Jeremia Celebis Türkische Werke (Zur Phonetik des Mittelosmanischen)", *Studia Turcica*, XVII, Budapest 1971, s. 401-430; Kevork Pamukçyan, "Doğumunun 350. Yılında Eremya Çelebi Kömürçyan", *TT*, IX/54 (1988), s. 354-357; "Kömürçyan, Eremya Çelebi", *TA*, XXII, 283.

ZİYA YILMAZER

ERENDEN, İbrahim Fahreddin

(bk. FAHREDDİN EFENDİ).

ERENLER

Veli ve mürşid anlamında bir tasavvuf terimi.

Eren Eski Türkçe'de "erkek" mânasına gelen er kelimesinin çoğuludur (*Divânü luğâti't-Türk*, I, 39). Ancak -en eki zamanla bu fonksiyonunu kaybettiğinden eren tekil bir kelime halini almış ve çoğulu erenler şeklinde yapılmıştır. Er ve eren Arapça'daki recül, fetâ, âdem, Farsça'daki merd, civânmerd kelimelerinin karşılığı olup "erkek, yiğit, kahraman, tecrübeli kişi, ermiş, şeyh" gibi anlamlara gelir. Recül (çoğulu ricâl) ve fetâ kelimelerine Kur'an ve hadislerde sözlük anlamı dışında başka bir anlam yüklenmemiş, ancak bazı erler (ricâl) iyi davranışları sebebiyle övülmüştür (bk. et-Tevbe 9/108; en-Nûr 24/37; el-Ahzâb 33/23).

Arapça'da ricâlullah, Farsça'da merd-i Hudâ, merdân-ı Hudâ şeklinde ve çoğul olarak kullanılan terkipler Türkçe'de "er, eren, erenler, Hak erleri, Hak erenler, Allah adamı" gibi ifadelerle karşılanmıştır. Türk tasavvufunda ve folklorunda er-eren kelimeleri "veli" anlamında kullanıldığı zaman genellikle yukarıdaki âyetlere işaret edilmiştir. Bu anlamda er ve eren Allah'ın dostluğunu kazanmış, insanlara rehberlik yapabilecek faziletli, fedakâr ve cömert kişilerdir. Bazan mensup oldukları bölgelere göre "Horasan erenleri, Rum erenleri" gibi ifadelerle anılan bu kişilerin insân-ı kâmil olduğu kabul edilir ve kendilerine büyük bir saygı duyulur.

Yünus Emre şiirlerinde er ve ereni insanlara yol gösteren, onların ihtiyaçlarını karşılayan ve mutluluğa ermeleri için gayret sarfeden kâmil bir mürşid olarak tasvir eder. Ona göre erenlerin himmeti sıkıntıda kalanların imdadına yetişir. Mübarek nefesleri kendilerine inananların hallerini değiştirir, onlara yeni bir hayat bahşeder, iksir gibi bakırı altın yapar, sohbetleri mârifeti artırır. Onların nuru ile şereflenmek, kendilerinden nasip almak başlı başına bir sadettir (*Divan*, s. 410). Bu nitelikleri taşıyan er ve eren kâmil insan ve Hakk'a giden yolu tecrübe ile bilen ârif bir mürşiddir. Bazan "şah, sultan, ulu, can" gibi unvanlar da verilen erenlere şefkatli, hoşgörülü, fedakâr ve anlayışlı oldukları için "baba, ata" veya "dede" de denilmiştir. Er ve eren terim olarak bir velîde bulunması gereken belli niteliklere sahip insanı ifade ettiğinden bu nitelik-